

С. О. Даниліна

кандидат економічних наук, ст. викладач

кафедри Загальної економічної теорії

Одеського національного економічного університету

УДК 339.9

ФІНАНСОВА ГЛОБАЛІЗАЦІЯ ТА ЇЇ ВПЛИВ НА УКРАЇНУ

Даниліна С.О. Фінансова глобалізація та її вплив на Україну

У статті розкрито сутність і форми взаємозв'язку двох сучасних суспільних процесів – фінансової глобалізації та економічної кризи – як у світі в цілому, так і в Україні зокрема. Розглянуто напрями реформування економіки України в контексті глобальних процесів розвитку світової економіки.

Ключові слова: *глобалізація, фінансова глобалізація, інтернаціоналізація, концентрація капіталу, фінансова криза.*

Данилина С.А. Финансовая глобализация и ее влияние на Украину

В статье раскрыта сущность и формы взаимосвязи двух современных общественных процессов – финансовой глобализации и экономического кризиса – как в мире в целом, так и в Украине в частности. Рассмотрены направления реформирования экономики Украины в контексте глобальных процессов развития мировой экономики.

Ключевые слова: *глобализация, финансовая глобализация, интернационализация, концентрация капитала, финансовый кризис.*

Danilina S.A. Financial globalization and its impact on Ukraine

In the article discloses the nature and form of the relationship of two contemporary social processes – financial globalization and the economic crisis – as the world in general, and in Ukraine in particular. The directions of the reform of Ukraine's economy to the global process of the world economy.

Key words: *globalization, financial globalization, internationalization, concentration of capital, financial crisis.*

Постановка проблеми у загальному вигляді та її зв'язок із важливими науковими чи практичними завданнями. На економічний, соціальний і політичний розвиток у останній чверті ХХ – на початку ХХІ століття дедалі більше впливає глобалізація. Основними формами її прояву

є, зокрема, зростання обсягів міжнародної торгівлі та інвестицій, лібералізація й дерегуляція руху капіталів, диверсифікація світових фінансових ринків, істотне збільшення ролі транснаціональних корпорацій у світових господарських процесах, загострення глобальної конкуренції, формування системи глобального менеджменту, зростання ролі інформаційних технологій у економічному розвитку тощо.

Характерною рисою світових економічних відносин стає інтенсивний розвиток фінансової глобалізації із залученням національних економік до світового ринку капіталу, посилення їх взаємозалежності. Фінансова глобалізація має подвійний вплив на економіку: з одного боку, скасування обмежень на приплив капіталу дає змогу повніше задовольнити потреби суб'єктів господарювання у фінансових коштах і стимулює інвестиційний процес, з другого – ускладнюється утримання стабільного обмінного курсу, підвищується вразливість економіки до негативного впливу зовнішніх факторів, обмежується можливість центрального банку у здійсненні незалежної монетарної політики.

Аналіз останніх досліджень і публікацій, в яких започатковано розв'язання даної проблеми і на які опирається автор, виділення невирішених раніше частин загальної проблеми, котрим присвячується дана стаття. Значний внесок у дослідження питань фінансової глобалізації здійснили такі зарубіжні вчені, як Р. О'Браєн, М. Коуз, Ф. Лейн і Дж. Мілезі-Ферретті, М. Обстфельд і А. Тейлор, Е. Прасад, К. Рогофф і Ш.-Дж. Вей та ін. Проблеми зміцнення світової фінансової системи входять до кола наукових інтересів багатьох учених. Зокрема, цій проблематиці присвячено праці А. Грінспена, Л. Лароша, В. Гейця, А. Гальчинського, Ю. Уманця та інших, які у своїх дослідженнях визначають теоретичні і практичні аспекти регулювання фінансових відносин, характеризують основні проблеми даної сфери, пропонують механізми їх подолання.

Формування цілей статті (постановка завдання). Метою статті є аналіз сутності та причин фінансової глобалізації та розгляд ступеня її впливу на економіку України.

Виклад основного матеріалу дослідження з новим обґрунтуванням отриманих наукових результатів. Світове господарство являє цілісну систему, в якій кожне національне господарство залежить від розвитку інших національних економік, таке явище називають глобалізацією. Глобалізація пов'язана не тільки з інтеграцією ринків, а ще й з глибокою та всебічною інтернаціоналізацією всіх соціально-економічних процесів, коли світогосподарські відносини переважають над внутрішньогосподарськими. Глобалізацію визначають інтенсивність, обсяг і вартість міжнародних трансакцій у інформаційній, фінансовій, комерційній, торговельній і адміністративній сферах у всесвітньому масштабі. Річке зростання обсягів цих операцій протягом останнього десятиліття й, унаслідок цього, їх рівня є проявом глобалізації, який найкраще піддається виміру. Саме наростання всесвітньої економічної нестійкості з розвитком глобалізації актуалізує проблему забезпечення відповідності між процесами лібералізації глобального переміщення ресурсів, з одного боку, забезпеченням глобального узгодження національних інтересів і глобального регулювання основних структурних пропорцій обміну, з другого [1].

Глобалізація зачепила всі сфери соціально-економічних процесів, включаючи стадії розширеного виробництва. Особливо вона торкнулась стадії розподілу де досягла найбільших результатів, адже стадія розподілу – це, по суті, фінансова сфера економіки, де формуються доходи, отримані в процесі виробництва, акумулюються грошові ресурси, спрямовані на організацію виробництва, через механізми фінансування та кредитування.

Одним з найбільш важливих і помітних результатів глобалізації світового господарства є глобалізація фінансової сфери. Саме тут найбільш помітними виявилися прояви глобалізації, коли сформувалася, по суті,

єдина система отримання фінансових ресурсів на основі узгоджено діючих інститутів та фінансових центрів. Міжнародна міграція капітальних ресурсів стала рушійним фактором глобалізації світового господарства. Сучасний глобальний капітал виступає фінансовим як за власним генезисом, так і за основною цільовою функцією, адже, лише звільнившись від обмежень, властивих конкретно галузевій формі втілення промислового капіталу, набувши нового рівня загальності, капітал зміг розкрити свою універсалістську природу і стати найважливішим механізмом глобалізації та характерного для неї розвитку.

Фінансова глобалізація – один із напрямів глобалізації, який розуміють як вільний та ефективний рух капіталів між країнами та регіонами, функціонування глобального ринку, формування системи наднаціонального регулювання міжнародних фінансів, реалізацію глобальних фінансових стратегій ТНК і транснаціональних банків. Капітал виявився наймобільнішим фактором виробництва, тому саме фінансова глобалізація стала домінуючою формою економічної глобалізації [2].

Складовими фінансової глобалізації є фінансові ринки, глобальні фінансові інститути (ТНК, транснаціональні банки, Міжнародний валютний фонд, Світовий банк, центральні банки тощо), глобальні фінансові інструменти. Фінансова глобалізація дає змогу швидко і у потрібних обсягах залучати необхідний фінансовий капітал для потреб розвитку національної економіки й водночас може бути важелем впливу на нього. Вона здатна не лише його прискорити, а й значно уповільнити, спрямувати в русло, яке не завжди відповідає національним інтересам.

У фінансовій економіці сьогодні гроші і їх різні форми панують в якості цілі та засобу економічного розвитку. Все більший вплив чинять на економіку не процеси виробництва та його товарні результати, а фінансові. Фінансова сфера отримала гіпертрофований розвиток, певною мірою підпорядковуючи собі сферу матеріального виробництва. Зростаюча могутність фінансової сфери останнім часом призвела до величезного

розриву між товарними і фінансовими потоками У перебігу 1990-х рр. обсяг світового ВВП збільшився приблизно на 19%, в той час як сукупна капіталізація фондових ринків світу зростає майже в 3 рази. Операції з фінансовими активами є найбільш привабливими і приносять швидкі і легкі доходи, тому цілі країни прагнуть спеціалізуватися на фінансових операціях. Причому це стосується не тільки невеликих держав, які розглядаються як території офшорного бізнесу, але й великих держав. Наприклад, Великобританія, якій фінансовий сектор приносить до держбюджету до 20-23% загальної суми доходів. Так, у США в сфері нематеріального виробництва створюється 79% ВВП, а в матеріальному виробництві (потужна промисловість і розвинуте сільське господарство) – лише 21%. Сучасна структура економіки все більше витісняє галузі матеріального виробництва і основною галуззю господарювання стає сфера послуг. У галузевій структурі економічно розвинених країн на частку сфери послуг припадає 60-70% обсягу ВВП, що наочно показує радикальні зміни в структурі виробничих активів на користь фінансових і інтелектуальних [3].

Фінансова глобалізація народжена відкриттям ринків капіталу окремих країн один одному, лібералізацією цін. ТНК своєю діяльністю втілюють глобальний характер процесу виробництва, що народжується, сьогодні його розвиток і розширення цілком спирається на широкі можливості отримання коштів фінансування і прибуткового розміщення капіталу в різноманітні фінансові активи. Глобалізація різко інтенсифікувала рух валютно-фінансових потоків між країнами. Це створило підставу для високої концентрації капіталів в основних світових фінансових центрах: Лондон, Нью-Йорк, Токіо. Тільки щодобовий обіг лондонського валютно-фінансового центру в 2009 році становив більше 2 трлн. дол. [4] Процеси концентрації стимулюються сучасними інформаційними технологіями, які сприяють організаційним об'єднанням ринкових майданчиків. Концентрація великих капіталів при лібералізації

умов фінансових операцій сприяла активізації спекулятивних угод, яка пов'язана з широким використанням похідних фінансових інструментів. На цьому ґрунті став формуватися специфічний міжнародний ринок, на якому відбувається торгівля фінансовими ризиками – ринок деривативів. Купівля-продаж таких ризиків здійснюється в основному у вигляді форвардних контрактів або опціонів. Цей ринок розвивається швидше всіх світових фінансових ринків. В кінці 1995 р. ринкова вартість ф'ючерсів становила 6,1 трлн. дол. і ще 3,1 трлн. – вартість опціонів. А в кінці 2010 р. загальний обсяг всіх контрактів на ринку деривативів оцінювався в 601 трлн. дол., тобто зріс в 65,3 рази і перевищив величину світового валового продукту в 8 разів [5].

Щоденний оборот на валютних біржах світу збільшився з 1 трлн. дол. в 1992 р. до 4 трлн. дол. в 2010 р. Очікується, що до 2020 р. він може зрости до 10 трлн. дол. У підсумку, сфера фінансів стала домінувати над іншими сферами глобальної економіки, щоденні зрушення в цій сфері роблять все більший вплив на національну економіку.

Прояви фінансової глобалізації багатопланові. По-перше, це доступність інвесторів різних країн до міжнародних ринків капіталу. По-друге, розширення поля діяльності фінансових ринків за рахунок їх об'єднання. По-третє, це не тільки зростання обсягів фінансових операцій у світі, але й різке збільшення асортименту інструментів операцій, пов'язаних з появою нових різновидів цінних паперів. По-четверте, глобалізація фінансових ринків стимулює розширення сфер діяльності їх учасників.

Разом з тим фінансова глобалізація зумовила ряд негативних наслідків. Головне полягає в тому, що світовий фінансовий ринок став вкрай нестійким. Це обумовлено тим, що завдяки взаємозв'язку окремих сегментів світового ринку, посилилася можливість швидкої передачі кризових явищ. Національні держави поступово втрачають свій регулюючий вплив на фінансові ринки, особливо на операції на

евроринках. На глобалізованих ринках народжуються нові види ризиків, з якими стикаються їх учасники. Глобалізація з'єднала і зблизила фінансові ринки окремих країн. Це створило умови для використання потенціалу фінансових операцій, які апіорі забезпечували більш високу прибутковість у порівнянні з галузями матеріального виробництва. Фінансова складова в сучасному світовому господарстві набула гіпертрофованих форм, які породили "фінансові бульбашки". Таким чином, криза була спричинена самим процесом фінансової глобалізації, яка забезпечувала зростаючу свободу здійснення фінансових операцій, дерегулювання фінансових ринків, поява величезної кількості нових фінансових інструментів.

Причинами світової фінансової кризи стали: 1) Переваги фінансової складової у світовій економіці. Фінансова система практично перестала адекватно відображати стан реальної економіки. 2) Відсутність прозорості в діяльності найбільших фінансових компаній світу. 3) Використання кредитних деривативів як засобу синтетичного придбання активів. 4) Схема кредитування за плаваючою процентною ставкою. Криза виявила всі ризики фінансової глобалізації. Оскільки фінансові ринки в усьому світі стають ще більше взаємозв'язаними через лібералізацію руху капіталів, створення і широке використання цілого ряду нових фінансових інструментів, таких як короткостроковий портфельний капітал, банківські та корпоративні облігації, акції, приватні й урядові цінні папери, взаємні фонди, пенсійні фонди, хеджінгові фонди і деривативи, істотно підвищили уразливість багатьох країн. Технологічні інновації, лібералізація національних фінансових ризиків, скасування правових і торгових бар'єрів між країнами стимулювали розвиток диверсифікованих міжнародних конгломератів зі складним управлінням і корпоративною структурою – все це наслідок високого рівня глобалізації у фінансовому секторі.

Грошово-фінансова система, по суті, відірвалася від виробництва, що дістало прояву у величезному зростанні фіктивного капіталу, тобто цінних

паперів, у нарощуванні спекулятивних процесів. Відбулося прискорене відособлення фінансової системи від реальної економіки і гіпертрофовано розрослися повноваження фінансових інститутів. Фіктивний капітал, поданий у цінних паперах, що обертаються на фондовому ринку, почав у кілька разів перевищувати ВВП як передових країн, так і світу. Фінансова система стала жити нібито своїм життям, де спекуляції не мали жодного обмеження.

Фінансова глобалізація вплинула і на економічний розвиток України, яка інтегрована у світову економіку та залежить від зовнішніх потоків капіталу. Поряд зі зростанням інтегрованості національної економіки до фінансових ринків відбулися й істотні зміни у структурі та характері розвитку економіки. Сьогодні зростання дедалі більшою мірою визначається внутрішнім потенціалом, а не зовнішніми чинниками. Високими темпами зростає споживчий попит домогосподарств, інвестиції в оновлення основних фондів і впровадження прогресивних технологій, вихід на нові світові ринки. У цьому аспекті слід зазначити, що процеси інвестування й розвитку вітчизняних виробництв більше залежні від кредитування, ніж від фондового ринку – 16% інвестицій у основний капітал фінансується за рахунок кредитів. Найбільш залежними секторами є сільське господарство, будівництво, переробна промисловість, зокрема хімічна й нафтохімічна, харчова промисловість, виробництво коксу і продуктів нафтопереробки [6].

Фінансова криза спричинила підвищення цін на енергоносії, що відчутно впливає на економіку України, оскільки автоматично призводить до зростання цін на більшість вітчизняних товарів і послуг. Зростання цін на експортну продукцію погіршить їх конкурентоспроможність на зовнішніх ринках і, як наслідок, призведе до зменшення надходжень до держбюджету. А саме експортно-орієнтовані галузі були основним двигуном зростання економіки.

Через значний рівень інтегрованості економіки України в загальносвітову економіку рівень світової інфляції істотно вплинув на зростання рівня інфляції в нашій країні. Це можна пояснити не лише внутрішніми, а й зовнішніми чинниками. На даному етапі розвитку світової економіки розвиток інфляції викликаний двома основними причинами – знеціненням американського долара та підвищенням вартості енергоносіїв і продуктів харчування. Знецінення долара спричиняє девальвацію багатьох національних валют, які прив'язані до нього, а також зростання цін на продукцію, що імпортується із країн, які використовують іншу валюту. Для України це актуально у зв'язку зі збільшенням цін на товари із зони євро, яке практично є адекватним зростанню цін євро щодо долара. Зростання цін на енергоносії – теж частково причина зниження ціни долара, оскільки за відсутності загальносвітової валюти еталоном вартості є загальносвітові товари. На сьогодні одним із таких товарів є нафта – основне енергетичне джерело світової економіки, адже зростання цін на неї призводить до зростання цін на всі товари.

Висновки з даного дослідження і перспективи подальших розвідок у даному напрямку. Процеси глобалізації економіки, які упродовж трьох десятиріч були однією з визначальних тенденцій світового розвитку та призвели до безпрецедентної взаємозалежності національних економік і циклів їх економічного зростання, об'єктивно нашоухуються на серйозні перешкоди, пов'язані з істотним дисбалансом між потужною роллю транснаціональних структур і нездатністю реально забезпечити ефективну глобальну координацію економічного розвитку. Це породжує наростаючі загрози економічній безпеці, які здатні нейтралізувати переваги, пов'язані з вільним рухом факторів виробництва, глобальною концентрацією та іншими економічними перевагами глобалізації. Найпотужніші дестабілізуючі імпульси виходять з фінансового сектора, який одночасно є і найбільш глобалізованим сектором світової економіки. В умовах «деривативної революції» глобальні фінансові ринки перетворилися на

потужне джерело генерування фіктивного капіталу, відриву тенденцій розвитку фінансового сектора від реальної економіки та дедалі більшої віртуалізації економічних процесів. Вказані тенденції підривають можливість розвитку на старій основі, об'єктивно прискорюючи становлення його нових інституційних засад і нових структурних пріоритетів.

Список використаних джерел

1. *Уманців Ю.М.* Економічна конкуренція в умовах фінансової глобалізації // *Фінанси України.* – 2009. – №10. – С. 95-106.
2. *Корж М.А.* Пряме іноземне інвестування в умовах фінансової глобалізації // *Фінанси України.* – 2011. – №12. – С. 61-76.
3. *Шуркалин А.К.* Финансовая глобализация и мировой финансово-экономический кризис // *Международная экономика.* – 2011. – №11. – С. 5-12.
4. *Андреева А.В.* Финансовая глобализация и кризис инновационных финансовых инструментов // *Экономические науки.* – 2011. – №5. – С. 293-296.
5. *Шишков Ю.* «Невозможное триединство» в эпоху финансовой глобализации // *Мировая экономика и международные отношения.* – 2012. – №5. – С. 3-14.
6. *Боднар І.Р.* Наслідки фінансової глобалізації для України // *Фінанси України.* – 2009. – №8. – С. 68-75.
7. Данилина С. А. Централизация производства и капитала // С. О. Даниліна // *Науковий вісник. Одеський національний економічний університет. Всеукраїнська асоціація молодих науковців.* – Науки: економіка, політологія, історія. – 2012. – № 7 (159). – С. 186–196.

*Рекомендовано до друку кафедрою загальної економічної теорії
Одеського національного економічного університету
(протокол № 6 від 25 лютого 2013 року)*

Статтю виконано 15.02.2013
Надійшло до редакції 01.03.2013